

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά
μαθήματα ΠΠ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

Το κωμικό και η Ποιητική της Ανατροπής

Ενότητα 2: Η σάτιρα

Κατερίνα Κωστίου
Τμήμα Φιλολογίας

ενότητα 2

...ΚΑΙ ΤΕΛΟΣ, ΘΕΣΠΙΖΕΤΑΙ ΕΙΔΙΚΟΣ ΦΟΡΟΣ
ΓΙΑ ΟΣΟΥΣ ΕΧΟΥΝ ΤΗ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΝΑ
ΠΛΗΡΩΣΟΥΝ ΤΟΥΣ ΦΟΡΟΥΣ ΤΟΥΣ.

Η σάτιρα

Σκοπός της Ενότητας 2

Σκοπός της ενότητας 2 είναι να εξοικειώσει τους φοιτητές με τον όρο *σάτιρα* και τις θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί στη διεθνή βιβλιογραφία. Με άξονα τη ρητορική της σάτιρας ως βασικού στοιχείου ύφους οι φοιτητές θα έρθουν σε επαφή με τις ποικίλες τεχνικές της σάτιρας μέσα από κείμενα καθώς και με ζητήματα που αφορούν το ήθος και τη λειτουργία της.

Περιεχόμενα της Ενότητας 2

- Το κωμικό και η σάτιρα
- Μελέτες-σταθμοί στη θεωρία της σάτιρας και η συμβολή τους στην εξέλιξή της
- Βασικά στοιχεία και συστατικά της σάτιρας
- Ο ψευδορεαλισμός και το γκροτέσκο
- Ιδιότητες
- Τεχνικές
- Διαστάσεις, όρια και το ήθος της σάτιρας

Περιγραφή Ενότητας 2

Στη δεύτερη ενότητα θα παρουσιαστούν ερωτήματα που σχετίζονται με τη σάτιρα μέσα από τη διεθνή βιβλιογραφία και την εφαρμογή των θεωριών που προκρίθηκαν από τη διδάσκουσα σε κείμενα της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Με τη διττή αυτή μαθησιακή κατεύθυνση, από τη θεωρία και προς τα κείμενα και αντιστρόφως, ελέγχεται η αντοχή των θεωριών και αναδεικνύεται η πολυπλοκότητα του φαινομένου.

Πιο συγκεκριμένα θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε σε ερωτήματα όπως «είναι η σάτιρα είδος;», «στηρίζεται σε νόρμες;», «ποιος καθορίζει τον αξιακό της κώδικα;», «ποια είναι τα κίνητρα του σατιρικού συγγραφέα;», «ποιος είναι ο στόχος της σάτιρας;», «ποια η ηθική της;», «πώς ορίζεται η αισθητική της αξία;» κτλ.

Παράλληλα, θα εφαρμόσουμε σε ποικίλα λογοτεχνικά κείμενα του 19ου και του 20ού αιώνα την τυπολογία τεχνικών της σάτιρας, που πρότεινε ο Leonard Feinberg, δείχνοντας συγχρόνως πως η πολυπλοκότητα του φαινομένου υπερβαίνει κάθε προσπάθεια συστηματοποίησης.

Το κωμικό και η σάτιρα

Μελέτες-σταθμοί στη θεωρία της σάτιρας και η συμβολή τους στην εξέλιξη της

1. Charles Baudelaire, *Περί της Ουσίας του Γέλιου και Γενικά περί του Κωμικού στις Πλαστικές Τέχνες*. Μπφρ Λίζυ Τσιριμώκου, Αθήνα, Άγρα, 2000 (α' έκδ. στα γαλλικά 1885).

Διάκριση δύο βασικών τύπων: «ενδειγματικό κωμικό»- «απόλυτο κωμικό»

2. Henri Bergson, *Le Rire, Essai sur la signification du Comique*, 1908.

Διαμόρφωση της έννοιας «κοινωνικές νόρμες»

3. Roland Knox, «On Humor and Satire», 1927.

Διάκριση σάτιρας-χιούμορ

4. David Worcester, *The Art of Satire*, 1940.

Διάκριση όρων λοιδωρία, λεκτική ειρωνεία, μπουρλέσκο, παρωδία, ψευδοηρωικό κτλ.

5. Robert Elliot, *The power of Saitre: Magic, Ritual, Art*, Princeton University Press, 1960.

Ανάδειξη του στόχου «αφύπνιση συνείδησης αναγνώστη»

Το κωμικό και η σάτιρα

6. Edward Rosenheim, «The Satiric Spectrum”, Ronald Paulson (επιμ.), *Satire: Modern Essays in Criticism*, Englewood Cliffs, 1971.

Θεωρητικός της ιστορικής προσέγγισης της σάτιρας με την υποστήριξη της εξάρτησης της σάτιρας από συγκεκριμένες ιστορικές αναφορές

7. Northrop Frye, *The Anatomy of Criticism*, 1957.

Παραλληλισμός των γενών της λογοτεχνίας με τον εποχιακό κύκλο και προσέγγισή της μέσα από **αρχέτυπα-μύθους-σύμβολα**

Κωμωδία (άνοιξη), μυθιστορία (καλοκαίρι), τραγωδία (φθινόπωρο), ειρωνεία και σάτιρα (χειμώνας). αρχέτυπο-μύθος: αναπαράσταση σχέσης ενός κακού με την αντίστοιχη νόρμα.

Βάση του η αρχετυπική εικόνα του παραδείσου πάνω (μυθιστορία/αθωότητα) και κόλαση κάτω (ρεαλισμός/)εμπειρία.

4 τύποι μυθικής κίνησης: εντός της μυθιστορίας, εντός της εμπειρίας: προς τα πάνω ή προς τα κάτω.

Αντιστοίχως 4 αφηγηματικές κατηγορίες ευρύτερες από τα λογοτεχνικά είδη: ρομαντική, τραγική, κωμική και ειρωνική ή σατιρική (μύθοι).

Το κωμικό και η σάτιρα

Βασικά στοιχεία και συστατικά της σάτιρας

Δύο τάσεις της θεωρίας:

α) Ομοιότητες: μύθοι, συμβάσεις, σχήματα.

β) Διαφορές: τεχνάσματα, ρητορική τεχνική, σύμβολα.

Βασικά ερωτήματα

Αυτόνομο είδος ή τόνος λόγου;

Ποιητική σάτιρα (Οράτιος, Γιουβενάλης)

Σατιρική πρόζα ή μενίπεια σάτιρα (Πετρώνιος, Λουκιανός)

20ός αι.: τόνος ή ποιότητα λόγου , λογοτεχνική διαδικασία, παιγνιώδης ανατροπή του οικείου

Νόρμες

Ηθική-γκροτέσκο-σατιρικό προσωπείο-ανάγνωση (ειρωνεία)

Κίνητρα

Αισθητική -ηθική

Στόχοι

Απόκρυψη-υποκρισία

Ψευδορεαλισμός και γκροτέσκο

Γνωστές αναφορές
μέσα από ανοίκεια
οπτική

Ρεαλισμός

Φαντασία

«Λίγες έννοιες εμφανίζουν την ευρύτητα, την πολυσημία αλλά και τη δυναμική της έννοιας γκροτέσκο. Με τη λέξη αυτή συνδέθηκαν η παραποίηση των φυσικών διαστάσεων, η παραμόρφωση και η γελοιογράφηση. Το φανταστικό και το ανοίκειο. Ο συνδυασμός ετερόκλητων στοιχείων και η τεχνική του κολάζ. Η πρόκληση και η αναίδεια. Στο θέατρο εξάλλου το γκροτέσκο χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει κωμικούς τρόπους που εμπεριέχουν το χονδροκομμένο και το τερατώδες, το γελοίο και το ανησυχαστικό, το ατελές και το αλλοιωμένο ή φθαρμένο. Με άλλα λόγια, φόρμες που προκαλούν αμηχανία ενώ υπηρετούν μian αισθητική της ασχήμιας και του διφορούμενου».

(Ελένη Βαροπούλου, «Το γκροτέσκο και η επικαιρότητά του», *Το Βήμα*, 25.5.2003)
<http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=151445> (ανάκτηση ιστοσελίδας: 10/09/2015).

Ιδιότητες της λογοτεχνικής σάτιρας

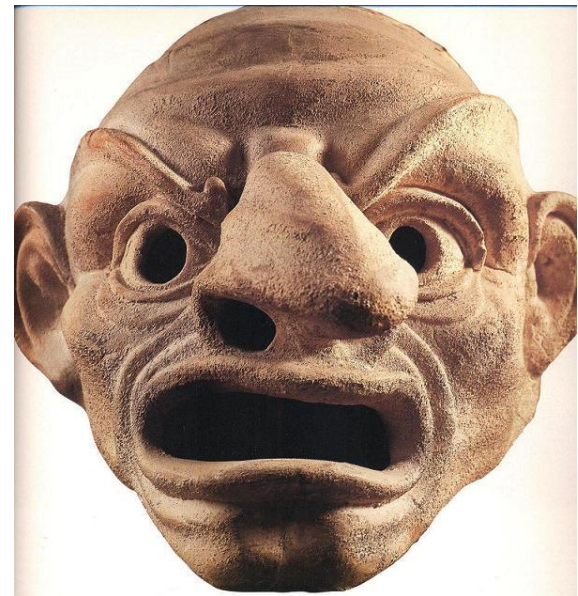
Παιγνιώδης παραμόρφωση

Πλάγιος τρόπος

Επιφανειακότητα

Βραχύτητα

Ποικιλία

ΤΕΧΝΙΚΕΣ

(η τυπολογία του Leonard Feinberg και τα λογοτεχνικά κείμενα)

ΑΣΥΜΦΩΝΙΑ

Υπερβολή: Λοιδωρία, Αναγωγή στο Παράλογο, Καρικατούρα

Μετριοπαθής διατύπωση

Αντίθεση

Υποτιμητική σύγκριση

Επιγραμματική διατύπωση: Διαστρέβλωση στερεοτύπου,

Σατιρικός ορισμός, Κυνικό πνεύμα, Παράδοξο

ΕΚΠΛΗΞΗ

Απροσδόκητη

εντιμότητα,

λογική,

Απροσδόκητο γεγονός

ΤΕΧΝΙΚΕΣ

(η τυπολογία του Leonard Feinberg και τα λογοτεχνικά κείμενα)

ΥΠΟΚΡΙΣΙΑ

Λεκτική ειρωνεία

Παρωδία

Παρενδυσία και εξαπάτηση

Προσωπείο

Σύμβολο

Σατιρική αλληγορία

ΥΠΕΡΟΧΗ

Μικροατυχίες

Αποκάλυψη

Άγνοια

Κοινότοπος χαρακτήρας

Προσβολή

Διαστάσεις, όρια και το ήθος της σάτιρας

Τρεις κατηγορίες θεωρητικών στάσεων απέναντι στη σάτιρα:

- α) απροκάλυπτη περιφρόνηση λόγω του ότι η ευχαρίστηση που δίνει συνεπάγεται διαστρόφη των αισθήσεων (απόλαυση της σκληρότητας),
- β) υπεράσπιση της σάτιρας λόγω του ότι στοχεύει στην κοινωνική αναμόρφωση,
- γ) υπεράσπιση της σάτιρας λόγω του ότι προάγει τη συνείδηση του αναγνώστη.

Και οι τρεις προσεγγίσεις κοινωνιολογικές στη βάση τους.

Η κριτική της λογοτεχνικής σάτιρας πρέπει να έχει ως βάση της την αναγνωστική εμπειρία.

- Το επικό θέατρο του Brecht και η λειτουργία της σάτιρας
- Η αμφιθυμία της αναγνωστικής εμπειρίας και το κωμικό

Τα κίνητρα του αναγνώστη: ικανοποίηση του εγγενούς σαδισμού της ανθρώπινης ψυχής (Freud)—ικανοποίηση αίσθησης ανωτερότητας

Τέλος Ενότητας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Πατρών, Κατερίνα Κωστίου, Τίτλος μαθήματος: «Ερευνητικά Ζητήματα Νεοελληνικής Φιλολογίας. Το κωμικό και η Ποιητική της Ανατροπής. Ενότητα 2: Η σάτιρα».

Έκδοση: 1.0. Πάτρα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:

<https://eclass.upatras.gr/courses/LIT1770/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Πατρών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «**Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση**» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

